
KRÓNIKA

CRNJANSKI-MEGEMLÉKEZÉS CSONGRÁDON – 1990. április 19-én Csongrádon a város és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Csongárd Megyei Tagozata emléktáblát állított Miloš Crnjanski szülőházán. Az avatóbeszédet dr. Bori Imre mondta:

Miloš Crnjanski szülőháza előtt

Megtisztelő, hölgyeim és uraim, hogy itt, Miloš Crnjanski szülőháza előtt én segíthetek megidézni az egyik legnagyobb szerb költő emlékét most, hogy emléktábla került a szülőház falára. Ma már tudjuk, egy örök bolyongó, egy Odüsszeusz született ebben a házban, s így lett Csongrád olyan Ithakája a költőnek, ahova soha nem tért vissza, mert mindig csak *szülőhelyének*, de nem *szülőföldjének* tudta e várost, amely menedéket kínált a sorsa üldözött Crnjanski családnak, amikor őrnöki állást adott a Pancsováról távozni kényeszerült inkább táncos és nótás kedvű, mint harcias Tomo Crnjanskinak, akiről, ha nem papok ivadéka lenne, azt mondhatnánk, hogy benne a szerb dzsentri virult önpusztító szenvedéllyel. Amikor feleségül vette Marina Vujićot, annyi pénze sem volt, hogy abból egy bölcső árara futotta volna. Ezért amikor Miloš fiuk megszületett, így mondja a verseit magyarázó költő, anyja a teknőben ágyazott neki, amelyben a kenyértésztát dagasztotta. Költőnk majd azt állítja, hogy akkor Csongrád az állami hivatalnokok Szibériája volt, s szülei száműzötteknek érezték magukat, s alig várták, hogy elköltözhessenek Temesvárra, Pancsovára. Bizonyos azonban, hogy Tomo Crnjanski tudta, hova érkezik, hiszen Hódmezővásárhelyen járt iskolába, s ismerte a tájat és az embereket, ahova és akik

közé sorsuk vetette őket. Hároméves volt a fiuk, amikor Csongrádról elköltöztek Crnjanskiék, s a világvándor-költő életre szóló utazása tulajdonképpen ezzel kezdetét is vette. Mert úgy tetszik, tudatosan játszotta az Odüsszeusz szerepét: 1919 januárjában azzal dicsekszik Ivo Andrićnak, hogy Homérosz Odüsszeiáját fordítja magánhasználatra, s ugyancsak 1919-ben *Ithaka lírája* címmel jelenteti meg első verseskötönyvét. Nyomon követni a költőt világi útjain nagyon nehéz lenne: a bánati síkság után felde-rengnek majd az Urál hófedte csúcsai, mögöttük a messi Szumátra, majd a szelíd Toscana és a még szelídebb Fruška gora a Stražilovóval, amely a szerb költészet Parnasszusa már a múlt század óta. Harsányi Zsolt a polgárháborús Hispániában találkozik Crnjanskival, aki diplomata lesz Berlinben és Rómában, és száműzött évtizedeken át Londonban.

Csongrád városa természetesen nem a Crnjanskiék kisiát idézi most, hanem a nagy író, halhatatlan versek költőjét és egy regényremekmű, a *Vándorlások* íróját, remekműét, amelynek magyarra fordítója, Csuka Zoltán ötven esztendővel ezelőtt az „örökös” jelzőt is ajándékozta s ismerjük mi *Örökös vándorlás* címen ezt a nagy sorsregényét a szerb irodalomnak. Az autentikus költőnek és a vérbő, de lírián érzékeny elbeszélőnek az emlékét idézzük most, és természetesen Ady Endre elkötelezettjét is, akinek éppen legnagyobb költeményéből halljuk ki az Ady-vers szívdobbanásait.

A gondolattal, hogy Csongrádon született, s nem a nagyon szeretett Ittában, Ilancsán. Temesvárott vagy Pancsován, az életút felén túljutott nagy író barátkozott meg, s ha gyönyörködött is a családi krónika eme korai lapjainak történeteiben, az írói büszkeség akkor társult a

gondolathoz, amikor leírta, hogy Csongrádon született, ahol a kiadója, Kohn Géza-Geca Kon, a szerb kultúra egyik legnagyobb szerepű könyvkiadója is.

Itt állunk most az emléktábla alatt, s hívjuk a születési hely jogán Miloš Crnjanskít, eme It-hakájába – és tér az meg, ha nem tette életében, tér meg műveiben mindenképpen, amelyek java magyar nyelven is olvasható!

BORI Imre

Az avatóünnepségen megjelent Jugoszlávia budapesti és Magyarország belgrádi nagykövete, a Szerb Írók Egyesületének, valamint a Crnjanski Alapítványának a képviselői is.

MŰVELŐDÉSI ESEMÉNYEK A SZERB NÉP VÁNDORLÁSÁNAK 300. ÉVFORDULÓJÁN – Az Arsenije Čarnojević vezette szerb népvándorlás 300. évfordulóján számos rendezvényre kerül sor. Vajdaságban a Matica srpskában februárban szerveztek tanácskozást erre a témára, valamint a Rakovac kolostorban rendeztek kiállítást. A tervek szerint a művelődési rendezvény augusztusig tartanak, a záróünnepséget a felújított Krušedol kolostorban tartják meg. Addig a Matica és a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia nemzetközi tudományos tanácskozást szervez, valamint mintegy tíz korabeli kiadvány reprintje lát napvilágot, amely a szerbek vándorlásának körülményeit világítja meg. Jovan Soldatović újdéki szobrászművész elkészítette Arsenije Čarnojević szobrát, amely hamarosan végleges helyet kap. Felújítják a Čarnojevićek temetkezési helyét is a Kikinda melletti Kisoroszon, valamint az évforduló jegyében számos kolostort és emlékművet restaurálnak.

Április folyamán Belgrádban a Közművelődési Közösség szervezésében ünnepségen emlékeztek meg a történelmi évfordulóról, amelynek keretében nemcsak a népvándorlás történelmi jelentőségére tértek ki, hanem arra is, hogy ez az esemény számos irodalmi alkotás ihletője volt. A rendezvényen jeles írók és irodalmárok, valamint színészek a népvándorlásról szóló irodalmi alkotásokat mutattak be. A belgrádi *Književnost* című folyóirat egész számot szentelt ennek a kérdésnek.

A MAGYAR TANSZÉK AZ OKTATÁSI TÖRVÉNYRŐL – Szerbiában életbe lépett az új köztársasági oktatási törvény. Az újdéki Magyar Tanszék, amely kezdettől fogva részt vett a törvényről tartott közvitában, a

Magyar Szó április 25-i számában zárószót tett közzé. A szöveget kivonatatosan közöljük:

„(...) Sajnálatos, hogy az általános iskolai törvényben – mégis – helyet kapott a kötelező nyilatkozattétel, még ha csak egyszer, az első osztályba történő beiratkozás előtt kényszeríti is ilyesmire a szülőket, akkor, ha nemzetiségi vagy a szerbet kivéve más nemzeti nyelven kívánják taníttatni gyermekeiket. (Ha nem nyilatkoznak, akkor a város, falu etnikai összetételétől függetlenül szerbül tanulnak!) Ez az európai nemzetiségpolitikai mércével össze nem egyeztethető, megkülönböztetésre utaló rendelkezés, amely alkalmassint alkotmányellenes is (154., 165., 171. szakaszok), s mint ilyen ellen a tartományi és a köztársasági alkotmánybíró-sághoz kell (fogunk) fordulni. Az így rendelkező (15.) törvényszakaszt az sem teheti indokoltá, hogy szervezési okokból szükséges, hiszen az sem tudható, hány szerbül tanuló kisdiák kezd meg iskolai tanulmányait, szüleiknek mégsem kell nyilatkozniuk arról, ami mindenkinek alkotmányos joga és egyben jelentős kötelessége.

A középiskolai törvény – amelynek jelentős hozadéka a gimnáziumok visszaállítása –, nemzetiségi szempontból talán legvitathatóbb rendelkezése, mert nem biztosítja az egységes nemzetiségi iskolahálózat kialakítását és értelmét, a félévelti vizsga laza, csupán megengedhető módja. Ahelyett hogy a törvényes szó erejével biztosítaná oktatási alapokmányunk a nemzetiségi nyelveken tovább tanulóknak számára a középiskolai felvételt, attól függetlenül, hogy ezen a fokon szerbül vagy nemzetiségi (anya)nyelven tanul-e a diák, a középiskolai törvény (40. szakasza) ezt csak lehetőségként (»može«) tartalmazza. (...)

Némileg részletesebben – foglalkoznunk kell az egyetemi oktatási törvényvel, amelyben sajnálatunkra és csodálkozásunkra egyetlen olyan építő jellegű javaslat(unk) sem kapott helyet, amely nemzetiségi szempontból fontos.

A törvény nem tartalmazza a nemzetiségiek anyanyelvén folyó tanár- és tudósképzés már régóta létező intézményes formáját. Ennek okára kérdezve azt a választ kaptuk, hogy ezen szerb, intézetek létezése magától értetődik. De meddig lesz magától értetődő, s kinek a jóindulatától vagy rossz szándékától függ további létezésük, illetve megszüntetésük, ha a törvény nem szavatolja létezésüket? S mi a törvény feladata, ha nem az, hogy minden szükséges (s már létező!) oktatási formát törvényessé tegyen?!

Az egyetemi törvény, a középiskolaihoz hasonlóan, nem szabotálja a nemzetiségi nyelven történő felvételizést, következésképpen nem biztosít egyenlő startolási feltételeket minden középiskolát végzett diák számára, s ezzel közvetve értelmetlenné, elhibázottá teszi a nemzetiségi középiskolai oktatást, mert megnehezíti a felvételt azok számára, akik eddig nem szerbül végeztek tanulmányaikat. (...)

Az egyetemi törvény kétségtelen mulasztása-it némileg korrigálhatja az a rendelkezés, amely az egyetem hatáskörébe utalja a törvényből hiányzó oktatási formákat, de mi a garancia, hogy ha az alapokmány erre nem kötelezi, az egyetem fontosnak tartja, s vállalja is az ilyen jellegű javaslatok valóra váltását? Ismét a megértéstől, a jó szándéktól függ(ünk) alkotmányos jogaink érvényesítésé(ken)?

Ezekkel az észrevételekkel még nem merítettük ki a három oktatási törvény hiányosságainak felsorolását, de ezeket tekinthetjük a legfontosabbaknak. (...)"

KONRÁD GYÖRGY ÚJVIDÉKEN ÉS BELGRÁDBAN – Április folyamán Újvidéken járt Konrád György író, abból az alkalomból, hogy a Bratstvo-jedinstvo Könyvkiadó gondozásában Vickó Árpád fordításában szerbhorvát nyelven megjelent *A látogató* című regénye. Konrád György fellépett az Újvidéki Rádió M-stúdiójában megtartott nyilvános hangfelvételen, ahol Végel László beszélgetett vele, regényeiből pedig Ráckevei Anna, Venczel Vera, Hégedűs D. Géza és Sinkovits Imre budapesti színművészek adtak elő szemelvényeket, valamint részt vett a Matica srpska és a Vajdasági Íróegyesület szervezésében megrendezett író-olvasó találkozón, amelyen munkásságát Végel László, Jovan Vjtlak, Srba Ignjatović és Milivoje Srebro méltatta. Az író ellátogatott a Forum Könyvkiadóba és találkozott belgrádi olvasóival is.

SZABÓ ISTVÁN ELŐADÁSAI ÚJVIDÉKEN – Az Újvidéki Művészeti Akadémia meghívására Szabó István neves magyarországi rendező Újvidékre látogatott, és előadásokat tartott a rendező és színművészet szakos hallgatóknak. Wajda, Truffaut és Godard filmjeit a rendezés és a színészi játék szempontjából elemezte számos más elméleti kérdés megvitatása mellett. Itt-tartózkodása alatt bemutatásra került *Hanuszen* című filmje, s a vetítést követően elbeszélgetett az érdeklődőkkel.

HERCEG JÁNOS KAPTA A HÍD-DÍJÁT – „A Híd-díj bírálóbizottsága – Gerold László

(elnök), Gion Nándor, Juhász Erzsébet, Jung Károly és Vajda Gábor –, áttekintette és megvitatotta a jugoszláviai magyar írók 1989-ben megjelent műveit, és 1990. május 3-án megtartott harmadik ülésén szavazattöbbséggel úgy döntött, hogy az 1989. évi Híd Irodalmi Díjat HERCEG JÁNOS MÓDOSULÁSOK című regényének ítéli oda.

A Módosulások a jugoszláviai magyar próza-irodalom és a szerző kiemelkedő, érett alkotása, melyben a jugoszláviai magyar valóság sorsdöntően fontos időszakairól szól magas irodalmi igényvel, erőteljes nyelvi kifejezőképességgel, valamint erkölcsi bátorsággal és hitelességgel – indokolta meg döntését a bizottság.

ROMÁN KÖLTŐÉ AZ EURÓPAI DÍJ – A Verségi Irodalmi Közösség Európai Díját a Miodrag Pavlović, Tomaz Šalamun, Raša Livada és Petru Krdu összetételű zsűri Ștefan Augustin Doinas román költőnek ítélte oda. „Doinas 1922-ben született egy Arad melletti faluban. Kolozsváron fejezte be a bölcsészettudományi kart, majd egy világirodalmi folyóirat szerkesztője lett Bukarestben. A háború utáni román irodalom egyik legjelentősebb képviselője és külföldön is elismert egyénisége” – áll a bírálóbizottság jelentésében.

AGY-ÉRTEKEZLET – Az Alkotók Gyűlésének áprilisban megtartott plenáris ülésén az AGY szervezeti kérdései kerültek napirendre. Az alkotók két szabályzattervezetet vitattak meg. Az egyik szerint továbbra is a Forum Könyvkiadó kereteiben fejti ki tevékenységüket, a másik szerint pedig egy átfogóbb országos asszociációba tömörülnek. A jelenlévők úgy határoztak, hogy az Alkotók Gyűlése továbbra is a Forum Könyvkiadó tanácsadó szerve lesz, azzal, hogy nagyobb hangsúlyt kap érdekvédelmi jellege, s az AGY létezése nem zárja ki a Jugoszláviai Magyar Írástudók Fórumának megalakulását sem, melynek kezdeményezője Bosnyák István.

A plenáris ülésen az alkotók megismerkedhettek az érdekközösség helyett megalakult Tartományi Művelődési Alap statútumával, és tiltakoztak annak általános rendelkezései ellen, követelve, hogy az intézmények sorában nevezék meg a tartományi jellegű kiadókat is, és azok pénzelésére és fenntartására vállaljon nagyobb kötelezettséget. A jelenlévők tájékozódhattak a kiadó jelenlegi bizonytalan pénzeléséről is.

Az értekezleten a Forum Könyvkiadó regény pályázatának bírálóbizottsága is jelentést tett. A szöveget teljes egészében közreadjuk:

„A Forum Könyvkiadó 1989. évi regénypályázatára három pályamű érkezett: 1. Hornyik György Morotva, 2. Szathmári István Álmod és életek, 3. Végel László Eckhard gyűrűje, avagy a permanens polgárháború című regénye.

A bizottság a három beérkezett pályamű közül Szathmári István Álmod és életek című regényében láthatott meg biztató írói lehetőséget, ezért – szabályzati kötelezettsége alapján – ezt a kéziratot díjazza, de egyúttal jelzi, hogy a regény további alapos írói megmunkálást igényel.

A bizottság – Bányai János, Mák Ferenc és Vajda Gábor – véleményét a pályaművekről a *Híd* júniusi számában közli.”

A HORVÁTORSZÁGI ÍRÓEGYESÜLET 90 ÉVE – A Horvátországi Íróegyesület kilencvenedik évfordulóján számos művelődési rendezvényre került sor Zágrábban. A jubileumot, valamint az íróegyesület munkájának jelentőségét ünnepség keretében méltatták, majd a Horvát Nemzeti Színházban megrendezett műsorban Branka Beretovac-Vondraček, Blaženka Milić és Josip Lesaja áriákat adtak elő horvát operákból, Vanja Drach pedig Tin Ujević és Ivan Gundulić verseiből mondott részleteket. Az íróegyesület, melynek jelenleg 423 tagja van, fiókszervezetei pedig Vinkovciban, Eszéken, Rijekán és Splitben működnek, megtartotta évi közgyűlését is.

KÉPZŐMŰVÉSZETI ESEMÉNYEK SZABADKÁN – A szabadkai Képzőművészeti Találkozó nagyszabású kiállítását rendezett Bela Duranci nemrégiben megjelent *Umetničke kolonije* (Művésztelepek) című könyvének nyomán. Az európai művésztelepek több mint százéves hagyománnyal rendelkeznek. Az első jogszólv alkotótelepet Nadežda Petrović alakította meg Siciévön 1905-ben, amelyre minden bizonnyal nagy hatással volt a nagybányai, a szolnoki, a gödöllői és a kecskeméti művésztelep. Nagybecskerekben 1899-ben is már felmerült az alkotók ilyen jellegű tömörítésének a kérdése, Pechán József 1914-ben Szabadkán, illetve Palicson tett kísérletet megalakítására, Bacsótpolyán 1923-ban Becskereken pedig 1931-ben merül fel újra ez az ötlet. A háború utáni első jogszólv művésztelepet Ács József hozta létre Zentán 1952-ben.

A szabadkai kiállítás custosai, Kata Tonković és Olga Šram ezt az alakulástörténetet mutatták be képzőművészeti alkotások segítségével. Hollósy Simon, Ivan Gohar, Nadežda Petrović, Pechán József, Paško Vučetić, Ivan Meštrović, Oláh Sándor, Streitmann Antal, Tornyai

János festményei mellett Ács József, Milan Konjović, Saffrány Imre alkotásait láthatta a közönség, valamint olyan képzőművészek munkáit, akik részt vesznek ma is a művésztelepek munkájában országszerte.

Szilágyi László újvidéki képzőművész szobrait és rajzait állította ki Szabadkán. A tárlat anyagát Zombor és Belgrád közönsége is láthatta. Habár Szilágyi elsősorban szobrász, aki szerencsésen egyesíti magában a kézműves és a szárnyaló művész tulajdonságait, rajzai különösen érdekesek számunkra. B. Szabó György alkotásait idézik emlékeztünkbe, aki a rajzot autentikus kifejezésformájának tartotta. Szilágyi, akárcsak B. Szabó, a képzőművészet és irodalom metszéspontjait kutatja.

A Szabadkai Ravel Galériában megrendezték Miroslav Antić (1932–1986) költő képzőművészeti alkotásainak kiállítását. A festményeket szemlélve újfent megfigyelhettük mérhetetlen ragaszkodását a tájhoz, és állandóan Vajdaság című poémája járt az eszünkben napraforgóit és a vajdasági tájat és színeit, fényeit figyelve alkotásain. Képzőművészet és irodalom találkozásának élményét erősítette, hogy fellapozhattuk versgyűjteményeit, köteteit is.

A Képzőművészeti Találkozó termeiben Edin Numankandić alkotásait ismerhettük meg. Numankandić a középgeneráció képviselője, Szarajevóban él, első tárlatára 1971-ben került sor. Minden jelentősebb kiállítóközpont bemutatta munkáit, gyűjteményes kiállítások keretében pedig külföldön is járt. A kritikusok az új absztrakció vonulatához sorolják munkáit, és kiemelik, hogy a formát alkotásain az idő múlásának érzékeltetése jelenti, az időé, amely a térrel és anyaggal együtt fejezi ki a festő lelkiületét. *Nyomok* című ciklusáról az jut eszünkbe, hogy a festő 1968-ban volt húszéves, s azoknak az időknak a tapasztalata is lecsapódik rajtuk, s lehet, hogy csak véletlen, de szellemes, művészi szabadságra törekvő festményei a berlini fal ledöntését is tudatunkba idézik. Ecsétevel az idő sűríti, amely túléli esendő valóságunkat.

BORI IMRE AZ MTA KÜLTAGJA – Folyóiratunk főszerkesztőjét, dr. Bori Imre rendes egyetemi tanárt, a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia tagját a Magyar Tudományos Akadémia kultágjává választották. Az MTA az idén első ízben vett fel a soraiba külföldön élő magyar tudósokat.

GLAVNOM
I ODGOVORNOM UREDNIKU HID-a

NOVI SAD

Druže uredniče,

Povodom objavljenog napisa N. Giona, u kome sam apostrofirao, molim da se objavi moj odgovor na osnovu Zakona o štampi.

Javljam se sada jer sam tek ovih dana saznao za taj napis.

S drugarskim pozdravom,
Sombor, 6. 03. 1990. dr Stojan Berber

KRIVOTVORENJE

(Odgovor Nandoru Gionu)

Ovih dana saznao sam, posredno, da je u januarskom broju HID-a objavljen dnevnički zapis Nandora Giona u kome se pominje moje istupanje na jednom susretu sa urednicima vođanskih glasila. N. Gion ironiše moje bavljenje književnošću i lekarskim poslom i veli da sam, kao član pokrajinskog partijskog rukovodstva, upozorio u drugoj polovini prošle godine glavne urednike „da se ponašamo odgovorno i da u štampi, na radiju i televiziji ne pišemo i ne lupetamo gluposti o teškoj situaciji u Rumuniji, o kršenju ljudskih prava, o gušenju narodnih manjina i ostalim neistinama, on dolazi sa lica mesta, gde je razgovarao sa odgovornim drugovima, koji su mu rekli da je sve u redu, ili je barem skoro sve u redu, a posetio je i srpska sela u Rumuniji, gde su ljudi zadovoljni svojom sudbinom.“

Tako napisa Nandor Gion i ostade živ.

Na osnovu mog dnevničkog zapisa istina je drugačija.

Na sastanku sa urednicima, na kome su bili još i Emilija Bruner Bala, prof. Dragoje Žarković i dr Jovan Babović, rekao sam da sam sa delegacijom PK SKV bio u Rumuniji, u poseti Županijskom komitetu u Temišvaru povodom rumunskog nacionalnog praznika i da tada nisam video da se u toj županiji vrši prisilna asimilacija srpskog življa niti da se smišljeno ruše srpska naselja. Rekao sam da je isto zapažanje i odgovornih jugoslovenskih drugova u Rumuniji (predstavnik našeg konzulata u Temišvaru), a slično se da zaključiti i iz poseta srpskim selima u županiji Timiš. Dodao sam da o stanju u drugim krajevima Rumunije, kao što je Erdelj, gde delegacija nije bila, ne mogu da sudim.

Sada, kada su se desile krupne promene u Rumuniji, kada je taj prijateljski narod prošao Golgotu do početka demokratije, ostajem pri svojem ranijem mišljenju: u Rumuniji je tada postojao represivni diktatorski režim koji je gušio ljudska prava svih građana. Taj režim je, kao što se zna, zbog toga i pao.

O Gionovim političkim stavovima zasada radije ne bih.

O njegovom neprimerenom jeziku („da ne lupetamo gluposti“) takode ne želim da govorim. Dovoljno kazuje sam za sebe.

N. Gion krivotvori istinu. On zapisuje ne kako je bilo već kako bi on želeo da bude. Ali, ni to nije slučajno. Što bi rekla narodna poslovice: Što je babi milo, to joj se i snilo.

dr Stojan Berber

GION NÁNDOR MEGJEGYZÉSE

Eredetiben ugyan szebben hangzik, de nem fordításban is tetszik a Naplórészletemből kiemelt szemelvény. Köszönet a fordítónak, derék munkát végzett.